

ДВЕ НАЈНОВИЈЕ КЊИГЕ РАНКА БУГАРСКОГ

Дана 25. октобра 2013. године, на Филозофском факултету у Новом Саду представљене су две најновије књиге проф. др Ранка Бугарског, објављене 2012. и 2013. године. На представљању су говорили проф. др Вера Васић и проф. др Твртко Прћић, о књизи *Порџреј једног језика*, и мр Гордана Лалић Крстин, о књизи *Сармагедон у Месојошаманији. Лексичке скривалице*. Следе проширене верзије приказа ових књига, редом којим су били изговорени.

1. Порџреј једног језика. Београд: Библиотека XX век, Књижара Круг, 2012, 276 стр.

Ова књига састоји се из четири тематске целине: прва садржи портрет једног језика, некадашњег српскохрватског језика, друга доноси ауторове мемоарске записе, док се трећа и четврта баве уобичајеним жаргонским и библиографским темама. Због своје тематске различитости ове четири целине биће приказане у два дела, под насловима Портрет једног језика, који ће обухватити прву тематску целину, и Мемоарски део, који ће обухватити преостале, с нагласком на другој целини.

1.1. Портрет једног језика

Први део књиге Ранка Бугарског – *Порџреј једног језика* – под истим насловом као и књига садржи следеће делове: Увод, појмови и термини (9–20), II Поглед споља (21–42), III Поглед изнутра (43–59), IV Биланс (61–87), укључујући и списак цитиране литературе. Пуно право да представи портрет једног – српскохрватског – језика Бугарски је стекао као аутор књига *Језик од мира до рајта* (1994); *Језик у друшћивеној кризи* (1997), *Језик у конџекстју* (1997), *Лица језика – социолингвистичке теме* (2001), *Нова лица језика – социолингвистичке теме* (2002), *Језик и кулћура* (2005), *Евроја у језику* (2009), *Језик и идентитет* (2010), те великог броја радова и саопштења на међународним и домаћим научним скуповима, и као истрајан и поуздан састављач *Селективне социолингвистичке библиографије СФРЈ/СРЈ – СЦГ/Србија 1967–2007*. (2009). Будући добар зналац принципа и модела језичке стандардизације, познавалац језичких и изванјезичких чинилаца стандардизације језика познатих по варијантном, територијалном и националном раслојавању, а посебно као добар познавалац изванјезичких околности које су се на најнепосреднији начин одражавале на статус српскохрватског језика и његових стандардизованих идиома, те на језичку политику/језичке политике и на језичко планирање, и коначно и као говорник управо таквог језика и таквих, њему страних, језика, он је могао, уз мали број других домаћих и

страних лингвиста, коректно представити и аргументовано тумачити читав низ веома важних података, неопходних за разумевање феномена српскохрватског језика, с термилошког, типолошког и функционалног становишта.

Како ће читаоци разумети и вредновати ставове и оцене аутора о портретисаном – српскохрватском – језику зависи од тога да ли припадају онима „који *знају* да српскохрватски језик никад није постојао, осим као пука идеолошка конструкција” или онима „који *мисле* да питање постојања или непостојања српскохрватског, у прошлости па и данас, завређује озбиљну пажњу и испитивање засновано на научној аргументацији, а не на политичким ставовима или изливима емоција” (стр. 9). Обраћајући се другој групи читалаца, не делећи при том оне лингвистички образоване од лингвистички необразованих, јер и једних и других има како у овој тако и у првој групи, Бугарски нуди „једно у разнородним чињеницама утемељено и доследно ауторско виђење дате проблематике, уобличено током дводеценијског истраживања и размишљања – и то не као некакав коначан и неопозив суд, већ као прилог упознавању ове актуелне и вишеструко занимљиве проблематике” (стр. 10).

За разумевање овог текста важно је уводно ауторово објашњење о односу између ознаке ‘српскохрватски језик’ (‘хрватскосрпски’, ‘хрватски или српски’, ‘српски или хрватски’) и означеног – супстанце и структуре тог језика, у првом реду, али и његове употребне и симболичке вредности. Приложена табела показује да се под српскохрватским од 1824. године, када га је употребио Јакоб Грим, подразумева језик као дијасистем, од Бечког књижевног договора (1850) књижевни језик, а стандардни од почетка 20. столећа. Једино је у значењу ‘службени језик’ одредив и почетак и крај употребе овог термина: 1921–1991. У непосредној вези са поимањем термина ‘српскохрватски језик’ је и поимање термина ‘српски језик’ и ‘хрватски језик’, те касније и ‘босански/бошњачки језик’ и ‘црногорски језик’, у једним друштвено-политичким и културним околностима као традиционалних, народних имена за ‘српскохрватски’, а у другим као назива језика који се говоре на одређеним територијама, у одређеним државима, односно као језика одређених народа.

Листа ставова који о ‘српскохрватском језику’ постоје у широј, не и лингвистички стручној, али и у ужој, академској заједници, показује колико је знања о типологији језика, принципима и методама стандардизације, колико је података о структури и супстанци неког језика потребно имати да би се такви ставови усвојили и афирмисали, односно да би се на основу аргументата оспоравали. На пример, ако би се тврдило да је – „српскохрватски био и остао обична фикција, јер такав језик никад није у стварности постојао осим као политички наметнута унитаристичка конструкција”, и томе, изразито популистички, блиско – „пошто нема Србохрвата, не може бити ни српскохрватског језика”, то би значило да се игноришу многи познати подаци о неподударности назива језика и њим означених садржаја, да се не двоје лингвистички појмови језика као дијасистема, књижевног и стандардног језика од службеног језика. Или, тврдити да су „хрватски и српски у сваком погледу потпуно различити језици” (стр. 18–19), што се може пренети и на босански и црногорски, значило би порицати властито комуникацијско искуство.

Друго поглавље (*Пољед сїоља*) садржи неколико одељака: 1. Језик и границе, 2. Српскохрватски до Другог светског рата, 3. Српскохрватски језик у СФРЈ, 4. Језик у уставима, и 5. Језик у рату. У првом одељку представљен је проблем утврђивања језичких граница на јужнословенском дијалекатском подручју. Како Бугарски каже позивајући се на америчку слависткињу Ронел Александер, тешкоће утврђивања дијалекатских граница на том подручју последица су тога што се говори неосетно преливају један у други, те су се прво издвајала само три језика – словеначки, српскохрватски и бугарски, с несумњиво довољним бројем структурних и супстанцијалних разлика. Проблематичним се показало издвајање македонског језика, чији су се дијалекти до 1944. године прикључивали српским односно бугарским говорима, но тиме није решено питање разграничења аналитичких и флективних источно- и западнојужнословенских дијалекатских идиома.

У другом одељку (*Срїскохрваїски до Другоџ свейскоџ раїша*) приказана је спољашња историја српскохрватског језика, односно дијалекатског подручја које је, за разлику од самих дијалеката, током више векова било политички оштро подељено, а његови делови укључени у две велике државне творевине, у туђе царевине, што се директно одражавало и на развој регионалних књижевних језика и њихов потенцијал да остваре функцију стандардних језика и омогуће бољу комуникацију међу етнички и конфесионално различитим говорним заједницама. Каснија политичка збивања утицала су на то да се Бечки књижевни договор (1850) сагледавао као израз унитаристичких тежњи једне етничке скупине, и саме дијалекатски подељене, а не као једна од фаза стандардизације језика, по своме карактеру и дометима слична онима кроз које су пролазили многи европски језици. И наспрамно томе, заговорници сепаратистичких идеја, усмерених у првом реду на домене изван језика, језичке разлике на нивоу стандардног језика нису видели као очекиван, али ни по чему не и изразито редак, резултат историјских друштвено-политичких и културних разлика, те су им управо оне биле основ за поделе другачијег карактера и домета. Како Бугарски показује, обе ове идеолошке матрице деловале су готово истовремено, одражавајући се, више или мање успешно, и на саму језичку супстанцу, у првом реду на лексику. Три деценије након Бечког књижевног договора изашао је први том *Рјечника хрваїскоџа или срїскоџа језика*, као речника језичких и етничких заједница у две различите државне формације, да би се напоредо с тим међу њима учврстила подела по писму, а једна етничка заједница, политички и територијално подељена, поделила и на основу двојног прихватања рефлекса фонеме *jaїї*. Скерлићево настојање да се изјашњавањем истакнутих српских и хрватских књижевника у вези са употребом писма и изговором рефлекса *jaїша* може постићи виши степен хомогенизације стандардног језика, Бугарски не оцењује као унитаристички већ као идеалистички покушај да се у датом тренутку (1914. године) индивидуално делује на нормирање и кодификацију стандардног језика, за разлику не само од службене, државне, интервенције у Краљевини Срба, Хрвата и Словенаца, најуочљивије у самом новом називу језика (српско-хрватско-словеначки), него и од оних подухвата који су у новој државној заједници српској говорној норми језичког стандарда обезбеђивали предност, очигледно оспоравајући званичан назив. Последично томе

биле су сепаратистичке тенденције у односу на хрватску говорну норму језичког стандарда, које су се врло брзо укључиле у политичке сепаратистичке тенденције, а свој врхунац досегле у време тзв. Независне Државе Хрватске.

У трећем одељку другог поглавља (*Српскохрватски језик у СФРЈ*) Бугарски прво сагледава положај српскохрватског у односу на друге језике у Југославији. Како истиче, тај језик није у формално-правном смислу био привилегован, али је његова комуникацијска моћ била далеко јача од моћи словеначког и македонског језика, као и језика већих националних мањина, те је он остваривао функције општејезичког стандарда, наднационалног језика, али и функције средства међунационалне комуникације. У оквиру другог домена проблеми углавном нису били велики, и јавили су се релативно касно, као последица политичких сукоба и подела. Међутим, након само једне деценије од прихватања Новосадског договора проблематизован је варијантни лик српскохрватског као општејезичког стандарда, а основне поставке Договора у Хрватској оспорене и одбачене. Прва преиспитивања и вредновања Новосадског договора могла су бити изведена и у складу са учењем о еластичној стабилности стандардних језика и о утицају регионалних идиома на њих, поготово на оне стандардне језике којима се користе говорници различитих, премда блиских, а дуго времена политички раздвојених, националних заједница. Са становишта језичког сепаратизма и све јачег политичког, који је следио након тих преиспитивања, релевантни критериј за стандардизацију језика био је само национални, те су лингвистичке интервенције углавном и биле усмерене на повећање разлика између употребних идиома стандардног језика. След догађаја био је брз, својевремено и врло драматичан, а последице мање далекосежне него што се претпостављало, ако се одређују првенствено на основу карактеристика новостандардизованих идиома. Разлог томе није било само деловање највиших политичких републичких институција у међувремену – између „Декларације о називу и положају хрватскога књижевног језика” и „Предлога за размишљање” и Устава Републике Хрватске из 1974. године – него то што су предузети лингвистички подухвати били недовољно утемељени не само у теорији стандардизације језика него и у самој језичкој пракси.

За начин одређења језика у републичким уставима односно касније у уставима новостворених држава Бугарски у четвртном одељку каже да је „правно-политички и социолингвистички интригантан колико и поучан, будући да је ту реч о различитим, обично кратковеким и у понечему крајње необичним решењима, каква би се тешко могла и замислити у уставним документима стабилнијих земаља” (стр. 32–33). Правно-политички и социолингвистички интригантна била је формулација у републичком уставу Хрватске из 1974, која је за нешто мање од двадесет година (1991. године) у правном смислу посве усаглашена са праксом у свету – „У Републици Хрватској у службеној је упораби хрватски језик и латинично писмо” – а у социолингвистичком смислу искључива ако се упореди са оном из 1974. године, када је хрватски књижевни језик дефинисан као „стандардни облик народног језика Хрвата и Срба у Хрватској, који се назива хрватски или српски” (стр. 33). Према подацима које Бугарски наводи и коментарише види се да је Србија почетком деведесетих година муку мучила са уставним и њему подређеним,

а неусаглашеним законским формулацијама. У уставу из 1990. задржан је додашњи службени назив језика, а ћирилици дата предност над латиницом. У Закону о службеној употреби језика и писма (1991) дата је, у правном и лингвистичком смислу, нејасна, мистификаторска и манипулаторска формулација налик оној у уставу Хрватске из 1974. године – „У Републици Србији у службеној је употреби српскохрватски језик, који се, када представља српски језички израз, екавски или ијекавски, назива и српским језиком (у даљем тексту српски језик)” (стр. 34). (У време постојања Државне Заједнице Србије и Црне Горе могло се десити да језик поново буде преименован; разматрано новосковано решење којим се називом језика јамчи равноправност Срба и Црногораца није, међутим, стигло да буде и законски формулисано.) Уставним формулацијама језика у Босни и Херцеговини, те након Дејтонског споразума и у њеним ентитетима стари сложени назив језика замењен је на два начина: у документима Федерације БиХ – босански језик, хрватски језик и српски језик, а Републике Српске – језик српског народа, језик бошњачког народа и језик хрватског народа. Како Бугарски показује оба начина именовања су политички утилитарна. Устав Црне Горе из 2008. године, који се последњи суочио са проблемом именовања језика прокламовао је: „Службени језик у Црној Гори је црногорски, ћирилично и латинично писмо су равноправни, а у службеној употреби су и српски, босански, албански и хрватски језик” (стр. 37). Устави нису обавезни да одређују однос између назива језика и садржаја на који се тај назив односи, а колико су уставне формулације утицале на планирање језика Бугарски показује у трећем и четвртном поглављу.

Пети одељак погледа на језик споља (*Језик у рајћу*) заправо је један поглед уназад. Бугарски показује да се из примера из свих средина могло ишчитати не само шта се збива са језиком него и шта се у збиљи смера, истичући више пута да су промене у језику најавиле почетак међунационалних сукоба, рат и распад Југославије. Бугарски нас подсећа на примере именовања ‘нас’ и ‘њих’ – *чејници, усџаце, муџахедини, бизантиски барбари, џеноцидни србомрси, фанатисти џихада*. Многи од текстова, укључених у књигу *Језик од мира до рајћа*, у време објављивања нису били на одговарајући начин схватани, нити у ужој, лингвистичкој, нити у широј заједници. Ћутање у том тренутку и касније о том периоду довело је до тога да су се социолингвистичка истраживања на неки начин сама искључила из актуелних лингвистичких активности, остављајући широк простор за она нормативистички усмерена.

Треће поглавље (*Пољед изнујтра*) садржи пет одељака; приказан је прво сваки од четири језика који су се издвојили из српскохрватског језика, а затим је дат *џрујни џорџреј*. Хрватски језик почео се конфронтирати са српскохрватским знатно раније од његовог одбацивања од све четири национално и територијално одређене заједнице. Како Бугарски показује у новим политичким околностима основни лингвистички задаци били су усмерени на реструктурирање норме, првенствено правописне и лексичке, у складу са традиционалном хрватском нормом, утемељиваном током друге половине 19. века, те актуализиране у последњим декадама прве половине 20. века. Став већине тада активних језикословаца да су хрватски и српски два језика поткрепљиван је нормативистичким захватима којима се разлика између

хрватског и српског језика повећавала. Досези таквих захвата били су, међутим, мањи и другачији него што се очекивало; наиме, ‘новогovorом’ се повећавала и разлика између прописане и наметане и употребне говорне норме у самој хрватској заједници.

Проблем бошњачког језика био је, како показује Бугарски, вишеструк, почев од тога да ли приликом именовања треба дати предност националној или државотворној парадигми – бошњачки / босански, који модел стандардизације изабрати – онај који би следио ставове декларације о језичкој толеранцији и који је седамдестих година прошлог века међуваријантном конфлику супротставио ‘босанскохерцеговачки стандарднојезички израз’ или онај који би био усмерен на засебно стандардизовање босанског у односу на хрватски и српски. Ни посезање за оријенталним сегментом босанског културног наслеђа ни ‘босанизација’ нису били довољни „за озбиљније самостално обликовање босанског језика, који је тако до данас остао идиом нејасног профила и неодређених граница, укупно нешто ближи хрватском него српском, али мањкав у сопственој аутентичности” (стр. 47). У вези са хрватским и српским језиком поставила су се додатна питања – да ли су стандардни хрватски односно српски исти у Босни и Херцеговини и у Хрватској односно Србији, и да ли такви и треба да буду, што значи да се нова нормативистичка решења преузимају, или се они ипак од њих у нечему и разликују те би их делом требало стандардизовати и на подручју Босне и Херцеговине. (Покушај увођења екавског изговора стандардног српског језика у службеној и јавној употреби у Републици Српској, што је и законски било регулисано у периоду од 1996. до 1998. године, изразит је пример унификације стандардног језика из политичких разлога.)

Слични проблеми и слична решења показују се и у случају стандардизације црногорског језика, те је у циљу разликовања од друга три стандардна језика прибегнуто „наглашеној дијалектизацији, фолколоризацији и архаизацији” (стр. 48), супротно принципима стандардизације, а на дужи рок и комуникацијским потребама. Овако усмерена стандардизација није обухватила само лексички већ и фонолошки ниво, те се овај стандардни идиом разликује од друга три по томе што има две консонатске фонеме више (*Правойис црногорскога језика и рјечник црногорскога језика (правойисни рјечник)* (2009: 39): „Фонеме *ś* и *ź* главно су разликовно обиљежје између црногорскога и остала три штокавска стандардна језика (босанскога, хрватског и српског). С обзиром на то да чине маркантно обиљежје црногорскога савременог језика, да су се одржали у употреби као општеприсутни црногорски гласови, упркос вишедеценијској ортографској и ортоепској норми која их је третирала као дијалекатске, они су дио стандарднојезичке норме.”)

Ситуација у вези са српским језиком знатно се разликовала од оних у којима су били хрватски, а посебно босански и црногорски језик, те је значајнија рестандардизација норме изостала – „Све ово је на језичком плану имало за последицу одсуство мера којима би се, у оквиру званичне државне политике, подржавале диференцијалне тенденције у самом српском језику” (стр. 51). Томе је добрим делом разлог било то што је „са становишта *ексџанзивног* српског национализма код сва три „новокомпонована” језика заправо реч само о различито именованим варијантама српског језика” (стр. 52). Пока-

затељ различитости постало је писмо, те је службена употреба латинице уставно најпре ограничена а потом и практично укинута. На тај начин званично је прокламован, иначе ненаучан, став о јединству језика и писма, и народа и језика, а тиме је, ваљда, и умирена бојазан многих, а међу њима и оних из ужестручне академске заједнице, да би слабљењем употребе ћирилице и њеним губљењем нестало и сам српски језик, а последично томе и српски народ.

Последњи, пети одељак, под насловом *Грујни ѿорѿреѿ* Бугарски почиње констатацијом „како је у свим случајевима на делу био и остао идеолошки екстремизам, једне или друге врсте, манифестован у разним облицима и степенима, са последичним пренаглашавањем симболичке функције језика као националног барјака, уз занемаривање његове битне улоге у комуникацији како унутар тако и између говорних заједница” (стр. 53–54). На основу широког и темељног увида у стандарizacione процесе током последње деценије прошлог и прве деценије овог столећа, имајући у виду огроман број примера, Бугарски на крају даје следећи одговор у вези са портретисаним језиком – српскохрватским – „у крајњем изводу се може оценити да је он успешно преживео све те налете – са огреботинама додуше, и административно подељен, али суштински читав и функционалан” (стр. 55); овом констатацијом, као и целим текстом потврђени су хронолошки подаци о поимању и употреби термина српскохрватски језик (стр. 15).

Четврто поглавље, под насловом *Биланс*, садржи шест одељака. У првом се даје одговор на питање како језици постоје да би се и оним лингвистички недовољно образовним читаоцима омогућило да схвате текст који следи, те да евентуално и измене своје ставове у вези са претходним деловима текста. Сажет одговор на то питање гласи – „језици уистину постоје као конвенционално признати ентитети у лингвистици као и у људским друштвима, само са нејасним границама како екстерно тако и интерно. То значи да често није нимало лако исцртавати линије између језика, разграничавајући их међусобно, али и унутар њих, разликујући језичке варијетете као што су дијалекти, социолекти, регистри и стилови” (стр. 63); дакле, то није лако учинити ни када су у питању српски, хрватски, босански и црногорски језик. У непосредној вези с овим питањем је питање да ли се језици могу пребројавати. Одговор Бугарског и примери које наводи показују с колико се предрасуда и са каквих се идеолошких ставова овом питању често приступа, на пример, ни већина лингвистичких образованих, а не само оних лингвистичких необразованих не проблематизира статус штокавског, кајкавског и чакавског као наречја или макродијалеката, иако првенствено на основу имена различитим сматра стандардизоване идиоме, као што на основу имена више различитим сматра други стандардизовани идиом него дијалекат укључен у његово говорно подручје. Наредно питање на које Бугарски даје одговоре гласи – како се језици именују. Колико год да и многи други примери показују да између ознаке и означеног не постоји нужна веза, да је назив конвенционалан, у случају именовања језика то се очигледно не узима увек у обзир. Наиме, иако говорници четири стандардна језика – српског, хрватског, босанског и црногорског – немају проблема у комуникацији, иако знају да као Београђани, на пример, боље разумеју стандардне језике Загрепчана, Сарајлија и Подгоричана, него

говор Пироћанаца или Врањанаца, прихватиће да различитим сматрају друга три стандардна идиома, не питајући се, притом, какав би био стандардизовани идиом њихових инодијалекталних сународника, нити зашто они сами, баш као ни Загрепчани, Сарајлије или Подгоричани немају потребу да именују варијанте енглеског или немачког језика, на пример.

Одговори на наведене питања воде даље Бугарског представљању нацрта биланса, који нужно налаже и представљање односа између целине и делова. Позивајући се на своје раније текстове, Бугарски прати историју српскохрватског језика у последњим деценијама – од лингвистички једног језика, а са социолингвистичког становишта једног језика са варијантама (према тексту из 1989), он се једну деценију касније лингвистички могао одредити као језик који се политички остварује као више стандардних језика различитих националних имена. Нова ситуација нужно је налагала утврђивање броја и карактера разлика између новостворених стандардних језика. Тестирање разлика уобичајеним методама показује да феномен вишејезичности потпуно изостаје, упркос необично великом броју комбинација – говорници сваког од четири стандардна језика могли би се третирати као четворојезични, а тамо где нема услова за двојезичност или вишејезичност нема ни потребе за превођењем. И даље, ако се у правом смислу не може преводити с једног језика на други, тада их није могуће ни контрастирати. Контрастирање српског, хрватског или босанског са црногорским стандардним језиком на фонолошкој разини изразито је ограничено; принципи стандардизације овог нивоа у црногорском језику нису, наиме, доследни а употребна говорна норма је изразито нестабилна. Разматрајући однос целине (српскохрватски језик) и делова (српски, хрватски, босански, црногорски), Бугарски наводи неколико података о њиховом представљању у иностраној ужестручној литератури и библиографској пракси. С обзиром на то шта се све дешавало и у каквим условима су проглашавани нови стандардни језици било би цинично рећи да социолингвистика и типологија језика од свега имају неку корист, јер се поново суочавају са проблемом појмовног и терминолошког одређења језика и варијаната.

У шестом одељку четвртог поглавља (*Закључак: шта се десило?*) Бугарски тврди да се са лингвистичког становишта, укључујући и комуникацијско, српскохрватски и надаље може сматрати језиком, иако под тим називом службено не постоји ни у једној од новостворених држава, те самим тим из политичке перспективе тих држава уопште ни не постоји. Из психолошке перспективе оцењиван, дакле од стране самих говорника његов статус је изразито нестабилан, при чему се, дакако, однос говорника према њему мора процењивати и као резултат деловања политичких фактора.

Закључна напомена, изведена из приказа текста *Поршпей једног језика*, своди се на тврдњу да је овај текст с лингвистичког становишта потребан и значајан зато што на једном, у доброј мери ексклузивном, примеру показује и објашњава феномен статуса језика са лингвистичког, социолингвистичког, политичког и психосоциolingвистичког становишта, као и методе и моделе стандардизације језика, ширећи и коригујући тиме досадашње ставове. На питање коме је овај текст потребан, за кога је важан, може се одговорити да је потребан језичким стручњацима, без обзира на то да ли се баве неким од

представљених стандардних језика или неким другима, као и онима који имају моћ да утичу на језик, његову употребу, на ставове о језику (дакако, и на његове говорнике).

Вера Васић

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за српски језик и лингвистику
Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, Србија
vvasic021@gmail.com

UDC 81'1:929 Bugarski R.

1.2. Мемоарски део

Други, мемоарски, део књиге *Порџреј једног језика* може се сматрати допуном другог, аутобиографског, дела књиге *Језик и иденџијеи* (2010, приказане у *Зборнику Маџице срџске за филологију и лингвистику* 54/1, 2011), којим њихов аутор проширује свој лични и професионални аутопортрет, нудећи нове, занимљиве и широј јавности слабо познате детаље из своје плодне наставно-научне каријере, дуге преко пола века, детаље не само о себи самом, него и о људима, местима и догађајима који су ту каријеру чинили, и чине, толико плодном. У сличном наративном маниру из аутобиографског дела претходне књиге, мемоарски део ове књиге реализован је кроз седам поглавља, различитих тематских оријентација.

У првом поглављу, *Од џоиџравања језиком до лингвистике – џреџриџ личних забележки*, петом у општој нумерацији књиге, Бугарски нас проводи кроз сопствени лингвистички развој или, његовим термином, лингвистичку онтогенезу. Ту онтогенезу још у детињству покренуо је однос између звукова и значења, а посебно подстакло експериментисање креативним потенцијалима језика – у то време, њему најближих српскохрватског и енглеског. Служећи се својим опробаним научно-забавним стилем, уз одлично одабране и објашњене примере и анегдоте, аутор разматра бројне домене „вербалне уметности”, почев од превођења и лимерика, преко игара речима и шала, па до метафора, сливеница и идиома, које га, како каже, неће напуштати кроз цео живот (стр. 94–95). Тек из ове лично интониране расправе, која одише опуштеношћу и на моменте благом неозбиљношћу, али у којој се на крајње озбиљан и ригорозан начин обрађују кључне теме везане за темеље функционисања језика уз незаобилазан удео људског фактора, упућени читаоци могу да схвате зашто је једна од основних ауторових преокупација током протекле деценије и више постало управо поигравање језиком, нешто што се, руку на срце, не уклапа баш у његов ‘лик и дело’, дотад доминантно перципиран као поприлично озбиљан, ако не и строг. Наиме, у том поигравању, његовом истраживању и описивању крију се укрштени главни видови научног интересовања Ранка Бугарског као лингвисте, општег лингвисте, социолингвисте и примењеног лингвисте, чију је суштину зналачки сублимирао

у својим иновативним и оригиналним студијама (у наставцима) о доскора системски непримећеним и неиспитаним жаргонизмима и сливеницама у српском језику, које су сада обједињено доступне у књигама *Жаргон. Лингвистичка студија*, 2. издање (2006) и *Сармагедон у Месопотамији. Лексичке скривалице* (2013).

Следећа два, међусобно надопуњујућа, поглавља осветљавају аутора из перспективе универзитетског професора и предавача, па тако у поглављу *Једна професорска каријера*, шестом у општој нумерацији књиге, читаоци сазнају да његова академска каријера почиње септембра 1958. године, у Заводу за учење страних језика у Сарајеву, где се запослио као професор енглеског језика. Међутим, права академска каријера Ранка Бугарског, она универзитетска, тече од фебруара 1961. године до данас, када је на Филолошком факултету у Београду изабран за асистента за Енглески језик. Исте те године одржана је Прва конференција несврстаних земаља у Београду, додељена Нобелова награда за књижевност Иви Андрићу и премијерно приказан домаћи филм *Љубав и мода*, у чијој је енглеској верзији, што је податак премијерно обзнањен у овом тексту, глас главног јунака синхронизовао нико други него свеже постављени асистент за Енглески језик. Иначе, треба рећи и то да су ова два поглавља, као и наредна три, саздана око пописа што догађаја, што људи, што библиографских јединица, поводом којих Бугарски исписује бројне 'инсајдерске' анегдоте, реминисценције, успомене и коментаре. Све те цртице пружају инспиративне, забавне, необично живописне и надасве поучне информације о томе како је настајала једна изузетно успешна универзитетска каријера, али, између редова, и о томе како је функционисао тадашњи, а вероватно тако и данашњи, светски лингвистички естаблишмент. Да би се читаоци мотивисали да завире у ову научно-документарно-исповедно-забавну књигу, а, по могућству, и да је прочитају, у овом приказу биће само набрајани најважнији пописи уз њихове кратке најавне описе, док ће сâмо откривање обиља понуђених мемоарских детаља из прве руке бити препуштено заинтересованим читаоцима и њиховој радозналости.

Након одбране докторске дисертације, јуна 1969. године, на Филолошком факултету у Београду, универзитетска каријера Ранка Бугарског нагло креће узлазном линијом: доцент за Енглески језик постаје 1970. године, ванредни професор 1974. године, редовни 1980. године, а 1988. године изабран је и за редовног професора за Општу лингвистику, што је у нашим условима било, и остаје, права реткост. Овде се обавезно мора истаћи и једна његова активност коју на универзитету називају 'развој научног подмлатка': током своје педесетогодишње професорске каријере Бугарски је руководио изградом 46 магистарских радова и 12 докторских дисертација, највише из области англистике, социолингвистике, опште лингвистике, те контрастивне и контактне лингвистике (библиографски подаци о њима налазе се у зборнику *Језик у употреби. Примењена лингвистика у часи Ранку Бугарском / Language in Use. Applied Linguistics in Honour of Ranko Bugarski*; в. ниже). Поред тога, био је члан комисија за оцену и одбрану преко 30 магистарских радова и преко 20 докторских дисертација у земљи и иностранству, што укупно чини ни мање ни више него око 110 комисија у којима је био ментор или члан. Ови подаци речито говоре сами за себе – како о професору, тако, посредно, и о

кандидаткињама и кандидатима који су имали, и имају, част и задовољство да с њим сарађују и који би о својим више него позитивним искуствима, и оним стручним, и оним људским, без сумње имали шта да кажу.

У наставку, у поглављу *Сличнице са академских зостовања* Бугарски себе представља као гостујућег предавача и бави се својим академским гостовањима. Како их сам дефинише, под овим појмом подразумевају се „учешћа на научним скуповима, трибинама или семинарима које организују високошколске установе, научни институти и стручна удружења, преко дужих (најчешће једносеместарских или двосеместарских) предавачких ангажмана изван матичног универзитета, до појединачних предавања по позиву” (стр. 121). У конкретном случају тежиште је стављено на потоње тумачење, одн. на појединачна предавања одржана током последње четири деценије, по личном позиву, изван територије бивше Југославије, у периоду од 1967. до 2004. године. Предавач је с 30 предавања гостовао на 24 универзитета широм света, на неким и више пута, говорећи на теме из области англистике, србистике, опште лингвистике и социалингвистике, при чему су се у последње време посебно издвајала његова компетентна и уважавана виђења језичких, лингвистичких и ванјезичких аспеката статуса доскорашњег српскохрватског језика и његових одскорашњих изданака. Због престижности ових универзитета и њихове географске разуђености сви они завређују да буду поменути понаособ, наведени према државама у којима се налазе: (1) Сједињене Државе: Универзитет Колумбија, Њујорк; Универзитет североисточног Илиноја, Чикаго; Универзитет Висконсина, Медисон; Државни универзитет Портланда, Портланд; Универзитет Вашингтона, Сијетл; Државни универзитет Охаја, Коламбус; Универзитет Тексаса, Остин; Универзитет у Питсбургу; Калифорнијски универзитет у Берклију; Универзитет у Чикагу; Универзитет Нортвестерн, Еванстон; Универзитет Корнел, Итака, (2) Пољска: Универзитет у Варшави; Универзитет Адама Мицкјевича у Познању; Јагјелоњски универзитет у Кракову, (3) Аустралија: Универзитет Маквори, Сиднеј; Универзитет Монаш, Мелбурн, (4) Велика Британија: Универзитет у Лондону; Универзитет у Оксфорду, (5) Немачка: Универзитет у Минхену, (6) Шпанија: Универзитет у Барселони, (7) Аустрија: Универзитет у Бечу, (8) Француска: Универзитет Париз – Сорбона, и (9) Холандија: Универзитет у Лајдену. У свим нанизаним сличицама, насликаним и овде с невероватном оштрином памћења, читаоци могу сазнати када је тачно Бугарски гостовао на ком универзитету, на коју је тему излагао, на какав је пријем наилазио и с којим се све лингвистима сусретао током ових академских гостовања, која, наравно, нису била значајна само за њега лично, него и за земљу чију је науку о језику достојно заступао.

Наредна два, такође међусобно надопуњујућа, поглавља пружају јединствен увид у научноистраживачку и ауторску страну Ранка Бугарског, али и његових колега и бивших студената. Поглавље *Како су нас њајале моје књиџе*, осмо у општој нумерацији књиге, доноси кратке ауто-приказе његових књига, у којима се приказивач усредсређује на откривање позадине и својих доскора непознатих, а можда и скривених, мотива за настанак тих књига. Укупно је обрађено 30 наслова, од чега је 20 ауторских, почев од прве, приређене докторске дисертације *Предлози over, under, above, below и beneath у савременом енглеском језику* (1969), па до ове најновије, која се управо

приказује – *Порџреџ једноџ језика* (2012); обрада у међувремену објављене књиге *Сармаџедон у Месойоџаманиџи. Лексичке скривалице* (2013) сигурно ће уследити као постскриптум у некој од наредних ауторових књига. Поред ових 20, Бугарски својима с правом сматра и 10 књига које је уредио и/или приредио, самостално или у сарадњи с одабраним колегама. Будући да се ови наслови понешто мање везују за његово име од ауторских наслова, они ће овде бити побројани хронолошки, у виду подсетника: (1) Н. Чомски, *Грамаџика и ум* (1972), (2) Е. Сапир, *Оџледи из кулџурне анџројолоџије* (1974), (3) *Језик у друшџивеној средини*, уредио са В. Ивиром и М. Микеш (1976), (4) Б. Л. Ворф, *Језик, мисао и сџварностџ* (1979), (5) *Language Planning in Yugoslavia*, уредио са С. Хоксворт (1992), (6) *О енџлеском језику* (1999), (7) *Language in the Former Yugoslav Lands*, уредио са С. Хоксворт (2004), (8) *Вишејезични свеџ Меланије Микеш*, уредио са П. Влаховић и В. Васић (2009), те две приређене антологије текстова у часописима: (9) *Језик и друшџиво*, часопис *Кулџура* (1974), и (10) *Психолинџвистџика*, часопис *Радио Беоџрад, Трећи џроџрам* (1980). У свих ових 30 оригиналних и самосвојних ауто-приказа, (под)жанр који је Бугарски овде установио, читаоци ће сазнати многе интересантне чињенице личне природе, проткане сећањима на људе, места и догађаје који су оставили неизбрисив траг на настајање ових оригиналних, самосвојних и, у првом реду, корисних књига. Ово поглавље завршава се текстом надахнутог говора одржаног 1972. године, приликом уручења Нолитове награде, која је Бугарском додељена за књигу *Језик и линџвистџика* (1972).

У поглављу *Један особени жанр: џочасни зборници* мемоариста, уз сопствену, уводи и део научноистраживачке и ауторске делатности својих колега и бивших студената, кроз приказе, на начин сличан ономе у претходном поглављу, почасних, или пригодних, зборника, познатијих у нашој академској средини под германизмом ‘фестшрифџ’. Бугарски разликује две њихове врсте: ‘од мене њима’, који се односе на зборнике пригодних радова припремљених у част његових колегиница и колега широм света, у којима је штампан и његов прилог – укупно има 23 таква зборника. Већи простор припао је зборницима ‘од њима мени’, који се односе на зборнике припремљене у част њему самом – укупно има чак три таква зборника, што је, колико се зна, изузетно редак случај оваквог научног и људског признања у светским размерама: (1) *History and Perspectives of Language Study. Papers in Honor of Ranko Bugarski*, уредили О. Мишеска Томић и М. Радовановић (2000), (2) *Језик, друшџиво, сазнање. Професору Ранку Буџарском од њеџових сџуденаџа*, уредиле Д. Кликовац и К. Расулић (2003), и (3) *Језик у џоџреби. Примењена линџвистџика у часџ Ранку Буџарском / Language in Use. Applied Linguistics in Honour of Ranko Bugarski*, уредила В. Васић (2011). За сва три ова зборника наводе се опште области укључених радова, те број и имена њихових ауторки и ауторâ из земље и иностранства, уз неизбежна лична, па и интимна, размишљања и опажања приказивача–дедиката.

Претпоследње поглавље, под насловом *Примењена линџвистџика у Јуџославиџи – сећања једноџ веџерана*, десето у општој нумерацији књиге, доноси сажет, али садржајан, готово програматски, преглед развоја примењене лингвистике на територији бивше Југославије и њеног стасавања у озбиљну лингвистичку дисциплину, чему је Ранко Бугарски дао немерљив допринос

не само у нашој тадашњој домовини, него и ван ње. Тема назначена у наслову овог поглавља разрађена је у оквиру седам одељака, који, осим последњег, носе следеће упитне наслове: Шта је уопште примењена лингвистика?, Примењена лингвистика или лингвистика у примени?, Како је све почело?, Шта је даље било?, Шта је АИЛА?, Шта сам ја радио у АИЛА-и? и Епилог. Иза ових питања крију се, логично, и одговори, па тако читаоци прво добијају одређење обухвата примењене лингвистике и терминолошку дистинкцију између примењене лингвистике и лингвистике у примени, термина који Бугарски с правом сматра примеренијим. У наредна два одељка скицирани су људи, места и догађаји везани за почетке, токове, али и крај, примењене лингвистике на заједничком југословенском простору: Друштво за примењену лингвистику Југославије основано је 1973. године у Новом Саду, с Меланијом Микеш као његовом првом председницом, прва конференција, *Језик и друштво*, одржана је две године касније у Београду, а последњи конгрес, пети по реду, 1989. године у Љубљани. Следе два одељка у којима се Бугарски осврће на своје одговорне руководеће, организационе и уредничке активности у Међународном удружењу за примењену лингвистику (фр. Association Internationale de Linguistique Appliquée; АИЛА), да би у Епилогу ветеран примењене лингвистике на нашим просторима упутио ауторитативну поруку охрабрења надолazeћим генерацијама истраживача у овој области. Због своје дирљиве упечатљивости порука се овде наводи у целости: „Али желим на крају да нагласим како ови који долазе баштине једну већ прилично дугу и богату традицију, из времена када је примењена лингвистика на овом тлу чврсто утемељена и стекла заслужен углед, како у ширим овдашњим круговима тако и у светској научној јавности. Данашњи и сутрашњи наследници те заједничке традиције, сада у неколико одвојених држава, имају на шта да се ослоне и шта да наставе. Свима њима искрено желим много успеха у раду.” (стр. 210–211).

Мемоарски део књиге *Портрет једног језика* заокружен је поглављем *Необичан живи једног обичног интервјуа*, посвећеном интервјуу који је, на тему статуса доскорашњег српскохрватског језика, Бугарски дао сплитској ревији *Feral Tribune* и који је, под редакцијским насловом „Сваки је нашки 90 посто вашки”, објављен септембра 2007. године. Поред интегралног текста овог наизглед обичног интервјуа, сачињеног од низа добро смишљених, провокативних питања и још боље промишљених, провокативних одговора, читаоце ће сачекати и сазнање о необично великом публицитету који је интервју добио, посебно у иностраној културној јавности, с преводом на више страних језика, с деловима пренетим на неколико блогова и с бројним цитирањима у стручној литератури, укључујући и карактеризацију „сада већ чувени интервју Р. Б. из 2007. године” (стр. 213). И сам затечен таквим пријемом, интервјуисани нуди неколика убедљива, мада сасвим природна и очекивана, тумачења и објашњења, себи и другима, толиког одјека свог интервјуа, чије околности настанка можда и јесу необичне, али његови ефекти уопште нису ни необични, ни неприродни, ни неочекивани.

Закључујући приказ другог, мемоарског, дела књиге *Портрет једног језика*, може се поновити све оно што је речено у закључку приказа аутобиографског дела књиге *Језик и идентитет*, али се овде мора додати и следеће

запажање: оба ова текста, по својој нарави у исто време и научна, и документарна, и исповедна, и забавна, представљају код нас досад незабележен пример аутобиографско-мемоарске прозе с лингвистичком потком, коју је, на начин вредан дивљења, исплео један од најистакнутијих, најпродуктивнијих и најцитиранијих наших лингвиста. Овим својим текстовима, јединственог жанра, самосвојног стила и, треба још једном нагласити, невероватне оштрине памћења, Ранко Бугарски заинтересованој читалачкој публици нуди не само вишедимензионалан увид у своју више него успешну и завидну вишедеценијску наставно-научну каријеру универзитетског професора, него даје и пример младим нараштајима – научном подмлатку, чијем је развоју несебично доприносио, и доприноси, током читаве своје каријере – како треба да приступе изграђивању сопствене наставно-научне каријере, извлачећи максимум из својих личних и научноистраживачких склоности, способности и могућности.

Пориреи једног језика завршава се двама устаљеним поглављима у безмало свим скорашњим књигама Ранка Бугарског: трећи део, жаргонски, доноси позамашан улов најсвежијих жаргонизама и сливеница, уз њихове исцрпне пописе, ваљане типологије и стручна објашњења, која су, заједно с материјалом из одговарајућих поглавља у ранијим његовим књигама, обухваћена у најновијој, горе помињаној, сливеноријентисаној књизи *Сармагедон у Месојошаманији. Лексичке скривалице* (2013), чији приказ управо следи, док се на самом крају налази четврти део, библиографски, с новим прилозима за знамениту и дугогодишњу *Селективну социолингвистичку библиографију СФРЈ / СРЈ-СЦГ / Србија 1967–2007* (2009, приказану у *Зборнику Мајице српске за филологију и лингвистику* 53/2, 2010), овог пута за период 2010–11. године, допуњеним новооткривеним јединицама из претходне три године.

Тврџко Прџић

Универзитет у Новом Саду
Филозофски факултет
Одсек за англистику
Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, Србија
tprcic@eunet.rs

UDC 81'1:929 Бугарски R.
UDC 811.163.41'276.6

2. *Сармагедон у Месојошаманији. Лексичке скривалице*. Београд: Библиотека XX век, Књижара Круг, 2013, 206 стр.

Књига загонетног и интригантног наслова, *Сармагедон у Месојошаманији. Лексичке скривалице*, најновија је у низу књига Ранка Бугарског посвећених теми жаргона и жаргонизације. Ауторово дугогодишње бављење овом темом већ је обогатило српску лингвистичку литературу значајним прилозима у виду чланака, поглавља у књигама и монографијама, међу којима се свакако истичу два издања *Жаргона*, прво објављено 2003, а друго 2006. године, оба у издању Библиотеке XX век и Књижаре Круг. *Сармагедон у*

Месойошаманији. *Лексичке скривалице* трећа је ауторова књига која је у целисти посвећена жаргону, изузетно живом и динамичном језичком феномену који, како аутор каже, одликују „лексичка продуктивност и иновативност, граматичка флексибилност, семантичка експресивност (нарочито у правцу пејоративности и ироније), потом метафоричност и асоцијативност, те хуморно поигравање звуком и значењем – неретко са савим неочекиваним, па и апсурдним решењима која управо зато делују ефектно” (*Жаргон. Лингвистичка студија*, 2. издање, стр. 21).

Ова књига је подељена у три тематске целине. Прва се бави сливеницама, друга је посвећена суфиксалним именичким жаргонизмима, а у трећој је дата Селективна социолингвистичка библиографија.

Тема првог дела књиге јесу, дакле, сливенице. То су речи које су настале „сливањем двеју речи или њихових делова у нову целину, често али не и обавезно мотивисаном преклапањем њихових формалних сегмената, при чему тако добијена сливеница најчешће и семантички представља комбинацију делова који су ушли у њен састав” (стр. 17–18). На пример, реч *фиџуар*, шалви назив за фићу (Застава 750), настала је комбиновањем делова двеју основа, *фића* и *јаџуар*, при чему је од прве основе узет први део, а од друге основе њен други, завршни део: *фи(ћа)* + *(ја)џуар*. Овај творбени поступак је релативно нов у српском језику и, мада је настао под утицајем енглеског, врло брзо се раширио у разним регистрима. Постојећа литература о творби речи у српском језику га не региструје и управо је Ранко Бугарски први уочио ову појаву, именовано је термином *сливање*, описао и установио творбене моделе. Први његов рад о сливеницама објављен је 2001. године у часопису *Језик данас*, а годину дана касније нашао се и у ауторовој књизи *Нова лица језика. Социолингвистичке теме* (2002). Након тога, уследили су редовни прилози о овој теми, увек обogaћени новим сливеницама које је аутор у међувремену прикупио.

Од 2001. године, када је Бугарски објавио први рад о сливеницама, њихов број је удесетостручен, што је заиста невероватан пораст за само десетак година. Занимљив је и податак о темпу раста прикупљене грађе. Како аутор каже, за прикупљање првих стотинак сливеница, требала му је скоро цела деценија док је наредних три стотине прикупио за само четири године. Према његовој процени, „данас се већ може оквирно рачунати са неких 100 нових сливеница сваке године” (стр. 94), што само по себи представља импозантан успех једног творбеног поступка који до пре двадесетак година није ни постојао.

Први део књиге састоји се од четири поглавља и Додатка. У уводном поглављу дефинише се и илуструје поступак сливања и даје преглед постојеће терминологије. Како се овај творбени поступак раширио и у другим језицима у којима га раније није било, занимљив увид пружају и примери из немачког, руског, мађарског и других језика које аутор даје у овом поглављу. Како Бугарски примећује, неке сливенице су из енглеског у српски језик „уезене” као целине које говорнику српског језика нису морфолошки разложиве (нпр. *фанзин* и *бранч*), али је постепено усвојен сам творбени образац који је убрзо почео да се користи и у творби нових, непозајмљених сливеница, чиме је „отворен један особен и креативан творбени процес доскора

практично непознат у српском језику, а данас по свој прилици најживљи од свих начина грађења речи” (стр. 24).

Друго поглавље доноси поделу по подручјима у којима су сливенице забележене. Ту се на првом месту налази омладински жаргон као нарочито богат извор креативних сливеница. Од многобројних примера, навешћемо само неке: *куласџично*, *брукасџично*, *џљуџарџа*, *њамбургџер*, *кеџовина*. Ово ме је врло близак и школски жаргон из кога нам долазе *досађинсџиво*, *џрофа-раон*, *кредар* и *џневник*. Многе дечије установе, игре, емисије и сл. користе шаљиви карактер ових кованица у својим називима (*џколиџриџа*, *Смехуриџи*, *забаваниџура*), а за њима не заостају ни штампани и електронски медији, како у називима емисија (*Rockument*, *Узбудилник*, *Пеџказање*), тако ни у насловима новинских текстова или рубрика (*НИИџерџу*, *сџазе* и *блоџазе*, *Афо-риџница*). Можда су просечном човеку најучљивије оне сливенице које се јављају у регистру реклама, из којег памтимо *јаџфасџичан*, *расФОРДаја*, *proveRENAULT*, али по учљивости сигурно не заостају ни оне из политичког живота, као што су *маџијавелизам*, *џрихваџизација* и *Vukowar*. У свим овим тематским регистрима сливенице се јављају са мање-више константном учесталашћу током последњих петнаестак година. Занимљиво је, међутим, то што се њихова употреба шири и на регистре у којима их раније није било или их је било у занемарљивом броју. Тако се одскора јављају и у називима локала и установа, уметничких група, приредби, пројеката, изложби и часописа, као на пример *Месоџоџаманија* (ресторан у Новом Саду), *Terratorija* (изложба скулптура на отвореном), *Хоркесџар* (ансамбл хорске музике из Београда) и др, али и у насловима књига (*Сумореске*, *Слаџка мала чедовиџија*, *Школокречина*). Ово поглавље закључују примери сливеница насталих у дечијем говору, оних насталих као резултат примене народне етимологије или као очити лапсуси.

У трећем поглављу дата је морфолошка анализа прикупљене грађе на основу творбеног модела који је примењен приликом грађења. Бугарски је установио да таквих модела има седам и засновани су на томе који део улазних основа учествује у творби. Први, прототипски модел јесте онај код којег се спајају први део прве и други део друге речи, нпр. *сџаџуар* (*спа*(чек) + (*ја*)*уар*; делови основа који се преклапају биће подвучени). Ако, пак, у грађењу сливенице учествује цела прва реч и други део друге речи, ради се о другом моделу: *браџиори* (*браџ* + (*ма*)*тори*). Трећи модел је обрнут у односу на претходни – спајају се први део прве речи и цела друга реч, као у *каџасџраџно* (*катаџтр*(офално) + *страџно*). У случајевима где се у сливеници обе основе могу „интегрално ишчитати” јер долази до потпуног преклапања финалног дела прве и иницијалног дела друге основе, ради се о четвртном моделу: *кредар* (*креда* + *редар*). Код петог творбеног модела такође долази до преклапања, али овде то преклапање није линеарно на творбеном шаву него се основе комбинују тако да се једна основа или неки њен део убацује усред друге основе. Пример овог модела била би сливеница *филоблоџија*, код које је у дужу основу, *филолоџија*, уметнута краћа, *блоџ*. У шести модел Бугарски сврстава оне сливенице чије се сливеничко порекло не може препознати ако нема графичког истицања, као на пример *реПРЕСџија*. Пошто су овакве сливенице хомофоне с једном од основа, то њихов сливенички статус чини непрепо-

знатљивим у говору па се прибегава визуелним средствима. Последњи модел заснован је на понешто другачијем критеријуму јер у њега спадају међујезичке сливенице, настале комбиновањем српских и најчешће енглеских елемената, што се може илустровати речју *чикејшина* (енг. chicken + срп. пилетина).

Све регистроване сливенице су разврстане по моделима и потом у оквиру сваког модела излистане по подручјима, што пружа врло занимљив увид у продуктивност појединих творбених образаца у различитим регистрима. Након описа свих творбених модела следи дискусија резултата добијених овом морфолошком анализом. У ауторовом корпусу прва два творбена модела покривају око 60 одсто грађе, при чему је други модел најзаступљенији и примењен је код скоро трећине сливеница.

Четврто поглавље чини речник свих забележених сливеница, којих сада има преко 1000. Речник је абecedно устројен а за сваку одредницу дате су основе од којих је сливеница настала, модел по којем су сковане и тематско подручје у којем су забележене. Оваква обрада лексичке грађе и њен систематски лексикографски приказ драгоцени су за свакога ко се бави не само сливеницама него, између осталог, и морфологијом, неологијом и семантиком.

Овај део књиге садржи и један додатак који је аутор насловио „Неке друге скривалице” и у њему се на једном месту може наћи ажуриран, обједињен и систематизован списак разних „вербалних експеримената” које је током година прикупио. Кроз бројне досетљиве и духовите игре речима, читалац ће се присетити многих милих и немилих догађаја из блиске прошлости и кренути на путовање по разним сферама друштвено-политичке стварности, од *Предела сликаноџ очајем до Косиџура округа Медисон*. Успешно евоцирање догађаја који су били инспирација за ове скривалице умногоме је олакшано чињеницом да аутор даје контекстуалне информације неопходне за њихово декодирање.

Други део књиге посвећен је, као што је већ речено, суфиксалним именичким жаргонизмима. У њему су се нашли новонастали жаргонизми забележени након штампања 2. издања ауторовог *Жарџона* (2006). Тиме је овом књигом првобитном корпусу од 2750 лексичких јединица придодата нова грађа од око 750 нових суфиксалних творби, прикупљених у последњих седам година, чиме њихов број сада износи 3500. Аутор бележи нове примере за скоро све изворно жаргонске или жаргонизоване суфиксе, али уочава и врло занимљиве тенденције у њиховој фреквентности. Неки суфикси испољавају све мању учесталост јер су, претпоставља се, изашли или излазе из моде, док су неки други толико учестали да се њихова употреба граничи са помодарством. Док су у ранијим ауторовим студијама о жаргонским суфиксима убедљиво предњачиле именице са суфиксом *-ак / -њак / -љак* (као у примерима *новак, кожњак, бувљак*), у последње време му се опасно приближио суфикс *-ијада*. Тако поред већ увелико одомаћених *џиџаријаде, кобасиџијаде* и *џусанијаде*, сада имамо и *шамбуријаду, шџирудлијаду* и *дедамразијаду*. Овај суфикс је толико фреквентан да је заслужио посебно поглавље у овом делу књиге док су сви остали суфикси обрађени у другом поглављу.

Суфикс *-ијада* је у другом издању *Жарџона* (2006) представљен са 98 речи којима је у овој књизи додато чак 119 нових суфиксација. Семантичком анализом аутор је издвојио неколико значења. Најзаступљеније је оно где

суфикс означава неку врсту сусрета, игара или дружења, типично праћених такмичењем, као у примерима *средњошколијада*, *вршићијада*, *жонглерџијада*. Не мање учестали су и примери у којима доминира значење „продајна изложба”: *шварџлијада*, *бундевијада*, *вишњијада*. И неке формалније манифестације понеле су назив с овим суфиксом: *Бугаријада*, *Звездаријада*, *Еуроџијада*. Остала забележена значења су: „велика количина или понављање нечега” (*билбордијада*), „заплет, гужва, заврзламе” (*бусилусијада*), „поспрдна карактеризација неког догађаја или понашања” (*циберијада*), „приредбе у спомен на неку личност” (*Нушићијада*).

Остали жаргонски суфикси, њих 64, дати су у другом поглављу, поређани по фреквентности. Услед просторног ограничења, поменућемо само неке. После суфикса *-ијада*, следећи по фреквентности је *-ак / -њак / -љак*, забележен у многим новим речима од којих ћемо навести само неколицину: *йошкжњак* (човек који се умиљава), *љресњак* (љубитељ пресне хране), *неугодњак* (незгодна ситуација). Ту су затим и *-иџа* (*муфџација*, гребатор), *-аш* (*љрекојлошаш*, човек који завирује у туђе двориште), *-ер* (*мобер*, особа која практикује мобинг), *-ка* (*бисерка*, глупача) и други.

Треће поглавље у овој целини садржи још један лексикографски прилог – абецедни списак примера именичких жаргонизама – устројен по фреквентности суфикса у корпусу. За сваки суфикс налазимо абецедни списак забележених речи и податак о фреквенцији. Наиме, осим податка о укупном броју забележених речи за сваки дати суфикс, наведен је број речи са датим суфиксом у корпусу који је прикупљен до другог издања *Жаргона* (2006) и број нових примера прикупљених од тада и обрађених у овој књизи. Ове статистичке информације драгоцене су за праћење степена фреквентности датих суфикса и утврђивање трендова у њиховој продуктивности. Након овог речника суфикса следи дискусија у којој се, између осталог, констатује како суфикс *-ак / -њак / -љак* још увек води по броју забележених суфиксација али захваљујући „старој слави” јер је „поодавно прешао свој зенит, док га онај за њим (*-ијада*) убрзано сустиже па се може очекивати да ће уз карактеристичну медијску подршку у догледно време избити на чело табеле” (стр. 187). Анализиран је и прираштај осталих суфикса у праћеном периоду од којих су неки удвостручили свој биланс у последњих шест година, док су неки врло слабо продуктивни. Ово поглавље, и уједно други део књиге, завршава се ауторовим личним избором најефектнијих речи у корпусу.

Завршна, трећа целина књиге доноси најновији прилог Селективној библиографији социоллингвистике коју аутор саставља већ дужи низ година и која је у почетку вођена за подручје СФРЈ, потом за СРЈ и СЦГ, а од 2007. године само за Србију. Она обухвата радове југословенских аутора штампаних у Југославији, један број радова југословенских аутора публикованих у иностранству као и радове иностраних аутора објављених у југословенским публикацијама. Овде је списак ажуриран новим радовима из ове дисциплине објављеним у периоду 2011–2012. године и допуњен неким библиографским одредницама из претходних година које се нису нашле у ранијим пописима. Ова библиографија је од непроцењивог значаја свакоме ко се бави социоллингвистичким истраживањима али и онима које занима историја југословенске лингвистике.

Овако детаљна, аргументована и богато примерима поткрепљена студија о жаргону је вредан допринос не само српској већ и светској науци о језику. Наиме, жаргон је као област научног интересовања често неправедно запостављен. Разлози за то су, вероватно, вишеструки. Први лежи у чињеници да, нажалост, постоји уврежено мишљење међу многим лингвистима, нарочито конзервативнијим и прескриптивистички настројеним, да жаргон није погодан за научно истраживање, да се ради о нечему што је по својој природи неозбиљно и недостојно и да, као такво, не припада стандардном језику па самим тим није вредно да буде предметом озбиљне лингвистичке анализе. Ова књига Ранка Бугарског, као и претходне његове студије о жаргону, оповргава ово становиште на најделотворнији могући начин – мноштвом примера који најбоље сведоче о томе колико је жаргон продуктиван и креативан сегмент језика који се може проучавати на различитим језичким нивоима. Језичке појаве које налазимо у жаргону могу бити занимљиве не само онима који се занимају за лексикологију већ пружају обиље материјала и за анализе у другим лингвистичким дисциплинама, као што су фонологија, графологија, морфологија, семантика, прагматика, стилистика, итд. Аутор посматра ове појаве кроз једну социолингвистичку призму, која нам омогућава да жаргон сагледамо не у изолацији него у ужем и ширем друштвеном контексту.

Други разлог због којег жаргон није честа тема лингвистичких анализа лежи баш у његовој вишеслојности. Управо услед те комплексности, жаргон није лако проучавати. Пре свега, он је по својој дефиницији, а ово се нарочито односи на омладински жаргон, затворен за оне који не припадају датој друштвеној групи, што у многоме отежава прикупљање материјала и долажење до поузданих информација. Друга његова карактеристика је да је врло динамичан, иновације су константне а речи и изрази се брзо шире али и брзо застаревају, што значи да се грађа мора прикупљати без престанка јер су промене у овом језичком регистру брзе, спонтане и непредвидиве те лако могу промаћи пажњи и најмарљивијег истраживача. Но, српски жаргон имао је срећу да га од инхерентне му ефемерности спаси истраживач као што је Ранко Бугарски, чија ерудиција, свестраност и непресушна духовитост чине ову књигу не само поучним него и забавним штивом. Нема сумње да ће сваког читаоца уверити да је „експериментисање речима један од пријатнијих начина сазнавања света” (стр. 97).

Гордана Лалић Крстић

Универзитет у Новом Саду

Филозофски факултет

Одсек за англистику

Др Зорана Ђинђића 2, 21000 Нови Сад, Србија

glalic1@yahoo.com